

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТАЛАБАЛАРИДА ТАДҚИҚОТЧИЛИК
КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МОДЕЛИ**

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.7.7.028>

Джалолова Дилафруз Фаттоховна,
Бухоро муҳандислик-технология институти доценти

Азимова Мадина Нарзуллаевна,
Бухоро муҳандислик-технология институти стажёр-ўқитувчиси

Аннотация: ушбу мақолада олий таълим талабаларида тадқиқотчилик компетенциясини шакллантириш модели, компотентлари таҳлили, фаолиятли ёндашув, шахсга йўналтирилган ёндашув, тадқиқотчилик компетенцияларини шакллантириш методикаси, кейс-стади таркибига кирувчи методлар, фикрий эксперимент, ўқитувчи фаолияти, методларни таққослаш таҳлили, тадқиқотчилик компетенциясининг даражалари тўғрисида маълумотлар келтирилган.

Калит сўзлар: технология, визуал, модел, компетенция, интегратив, компонент, фаолият, мотивация, эксперимент, продуктив, репродуктив, эмпирик.

**МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Джалолова Дилафруз Фаттоховна,
доцент Бухарского инженерно-технологического института

Азимова Мадина Нарзуллаевна,
Стажёр-учитель Бухарского инженерно-технологического института

Аннотация: в данной статье представлена информация о модели формирования исследовательской компетентности у студентов высших учебных заведений, компетентностном анализе, деятельностном подходе, лично-ориентированном подходе, методах формирования исследовательских компетенций, кейс-методах, интеллектуальном эксперименте, деятельности преподавателя, сравнительном анализе. методов, уровней исследовательской компетентности.

Ключевые слова: технология, визуальная, модель, компетентность, интегративный, компонент, деятельность, мотивация, эксперимент, продуктивный, репродуктивный, эмпирический.

**MODEL OF FORMATION OF RESEARCH COMPETENCE OF HIGHER
EDUCATION STUDENTS**

Djalolova Dilafruz Fattoxovna,
Associate Professor of Bukhara Engineering Institute of Technology

Азимова Мадина Нарзуллаевна,
Intern-teacher of the Bukhara Engineering Institute of Technology

Annotation: this article provides information about the model of formation of research competence among students of higher educational institutions, competence analysis, activity approach, student-centered approach, methods for the formation of research competencies, case methods, intellectual experiment, teacher's activities, comparative analysis. methods, levels of research competence.

Key words: technology, visual, model, competence, integrative, component, activity, motivation, experiment, productive, reproductive, empirical.

Кириш. Жаҳон миқёсидаги ижтимоий-иқтисодий ва илмий-техникавий ўзгаришлар бўлажак мутахассис кадрларни тайёрлаш тизимини компетентлик ёндашуви асосида ташкил этиш ва бошқаришни тақозо этмоқда. Ҳозирги кунда АҚШ, Англия, Германия, Хитой, Япония каби ривожланган мамлакатлар таълим стандартларида таълим олувчиларнинг глобал кўникмаларини ("global skills")

шакллантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бунинг учун амалдаги касбий таълимнинг мазмуни, ўқитиш технологиялари ва ўзлаштириш натижаларини баҳолаш тизимларини компетенциявий ёндашув асосида модернизациялаш муҳим аҳамият касб этмоқда.

Халқаро педагогик тажрибаларга кўра, янги педагогик лойиҳаларни амалга ошириш ва инновация ютуқларини амалиётга кенг татбиқ этиш ҳамда таълим сифати даражасини янги босқичга кўтаришда бўлажак мутахассис-ларни тадқиқотчилик фаолиятига тайёрлаш муҳим ўрин тутди. Жумладан, ўқитишнинг янги парадигмаларини ишлаб чиқиш ҳамда педагогик ва ахборот-коммуникация технологияларининг дидактик имкониятларидан самарали фойдаланиш орқали талабаларда тадқиқотчилик компетенцияларни шакллантиришда катта аҳамият касб этади. Шу нуқтаи назардан, олий таълим муассасаларида касб таълими тизимининг халқаро стандартлари асосида кадрлар тайёрлаш сифатини ошириш муаммоларини бартараф этишда ўқитишнинг ноанъанавий ва инновацион усулларида комплекс фойдаланиш орқали талабаларда тадқиқотчилик компетенцияларини шакллантириш ва баҳолаш методикаларини меҳнат бозори талабларига мувофиқ такомиллаштириш заруратини тақозо этади.

Мамлакатимизда олий таълим сифатини оширишга қаратилган кенг қамровли ислохотлар олиб борилиши натижасида бўлажак мутахассисларни тайёрлашни инновацион ёндашувлар асосида янада жадаллаштириш долзарблигича қолмоқда. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясида “таълим ва ўқитиш сифатини баҳолашнинг халқаро стандартларини жорий этиш асосида олий таълим муассасалари фаолиятининг сифати ҳамда самарадорлигини ошириш” вазифаси белгиланган. Бу борада талабаларни тайёрлашнинг ижтимоий буюртмачилар эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда, такомиллаштириш ҳамда ўқув жараёнига педагогик ва ахборот коммуникация технологияларини татбиқ этиш имкониятлари кенгайтириш муҳим ҳисобланади. Бунинг учун, тадқиқотчи-изланувчан педагогларнинг тадқиқотчиликка тайёргарлик даражасини компетентли ёндашув асосида шакллантириш методикаси ва объектив баҳолашни ишлаб чиқиш талабаларни умумкасбий ва мутахассислик компетенцияларини ривожлантиришга хизмат қилади.

Бир қатор тадқиқотларда таъкидланишича барча моделлар қуйидаги аниқ умумий чизгиларга эга: моделлаштириладиган предмет тизимли ва тузилмали нуқтаи назардан қараш; ўрганилаётган объектга мос шажарани тасвирлаш; тадқиқот олиб бориш учун қулай бўлган элементлар ва компонентлар, даражалар мажмуасининг мавжудлиги.

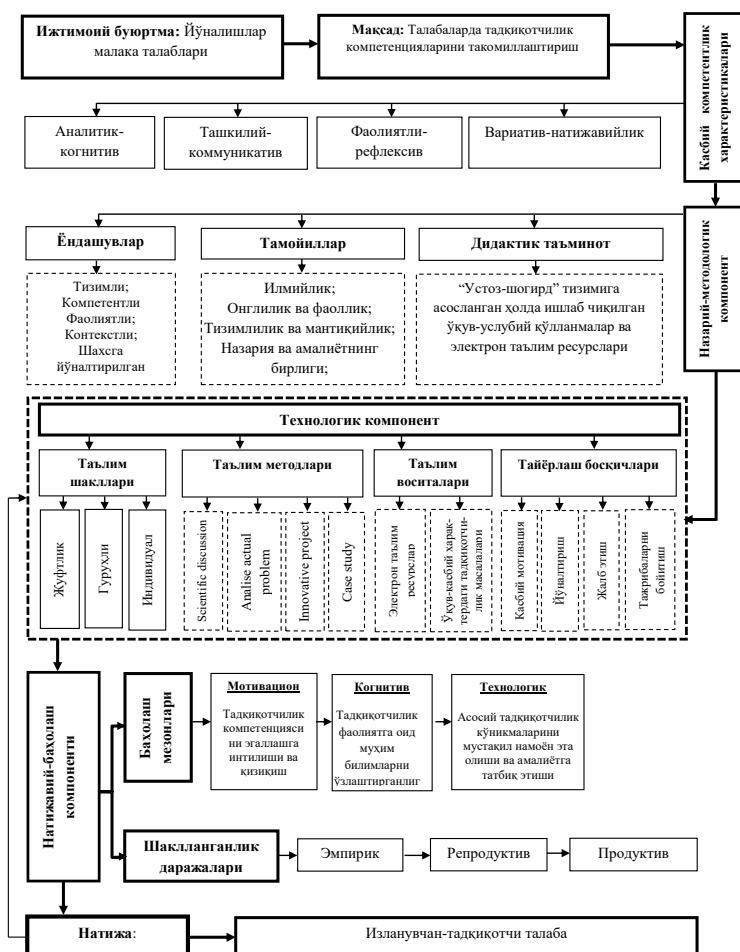
Модел қуйидаги хусусиятларга эга бўлиши керак: қўллашнинг соддалиги, оддийлик, баённинг аниқлиги, ифодалилиги билан энг муҳим характеристикаларни қамраб олиш. Кўришиб турибдики, педагогик моделлар максимал даражада дидактик объектларни қамраб олиши ва ўқитишнинг шароитлари, мазмуни, методлари, шакллари тасвирлаш имконини беради.

Тадқиқотчилик компетенцияларини шакллантириш жараёни моделини лойиҳалаштиришда унинг интегратив характерига асосланиб қуйидаги тузилмавий компонентлари аниқланди: мақсадли, касбий компетентлик характеристикалари, назарий-методологик, мазмунли-технологик, натижавий-баҳолаш [1].

Мақсадли компонент талабаларга жамиятнинг ижтимоий буюртмаси ҳамда малака талабларида ўз аксини топган талаблар билан шартлашилган.

Ушбу компонент тизимнинг бошқа компонентларга нисбатан тизим ташкил этувчи ҳисобланади. Ижтимоий буюртма замонвий таълим муассасаларининг компетентли ўқитувчига талабини ўзида акс эттиришини эътиборга олиб, тадқиқот мақсади этиб талабаларда тадқиқотчилик компетенцияларни шакллантириш методикасини такомиллаштириш этиб белгиланди.

Тадқиқот методологияси. Назарий-методологик компонент моделнинг ишларини таъминловчи ёндашувлар, дидактик шарт шароитлар ва дидактик тамойилларни ўз ичига олади. Моделни лойиҳалашнинг методологик асоси сифатида тизимли, компонентли, фаолиятли, шахсга йўналтирилган ва контекстли ёндашувлар иштирок этади.

Тадқиқотчилик компетенцияларини шакллантириш жараёни модел

Тизимли ёндашув бир томондан тадқиқотчилик компетенцияларини шакллантириш жараёнини ўз мақсади ва тузилмасига эга бўлган мураккаб тизим сифатида қарашга, бошқа томондан эса моделнинг барча компонентларининг ўзаро таъсирлашуви, тадқиқотчилик компетенцияси-нинг барча компонентларини бир бутунликда шакллантириш шакллантириш имконини беради.

Компетентли ёндашув эса талабаларда шаклланган тадқиқотчилик компетенциясини уларнинг касбий тайёргарлигининг натижаси сифатида қараш, тадқиқотчилик компетенцияси мазмуни ва тузилмасини аниқлаш, шаклланганлик мезон ва қўрсаткичларини аниқлаш ва тавсифлаш имконини беради.

Фаолиятли ёндашув эса талабаларда тадқиқотчилик компетенцияларни шакллантириш жараёни хусусиятларини ўрганиш ва ушбу моделдаги мазмунли компонентларни эгаллашни фаоллаштирувчи ва рағбатлантирувчи ўқитишнинг метод, восита ва ташкилий шакллари таллашга имкон беради.

Шахсга йўналтирилган ёндашув эса талабаларнинг индивидуал хусусиятларини максимал даражада эътиборга олиш ва уни шахс сифатида ривожлантиришга имкон беради. Контекстли ёндашув талабаларни касбий йўналтириб ўқитиш жараёнини кучайтиришга имкон беради.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 июндаги “Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3775-сонли Қарорида “ўқув машғулотларини талабаларни инновацион фикрлашга йўналтирадиган ўқитиш технологиялари ва интерфаол услубларни жорий этиш асосида ташкил этиш, асосий

эътиборни талабаларнинг мустақил таълим олиши билан боғлиқ механизмларни амалга оширишга қаратиш” вазифаси белгилаб қўйилган. Бу эса, талабаларнинг изланувчанликка ва яратувчанликка йўналтиришнинг амалдаги механизмларини такомиллаштиришни тақозо этади.

Таҳлил ва натижалар таҳлили. Олиб борилган изланишлар натижасида “Устоз-шоғирд” тизимига асосланган ҳолда ишлаб чиқилган ўқув-услубий қўлланмалар ва электрон таълим ресурслари билан талабаларнинг тадқиқотчилик компетенциясини шакллантириш методикасининг дидактик таъминоти бойитилади. Бунда талабаларнинг ижодий қобилиятларини ривожлантириш имкониятлари (мотивация, йўналтириш, жалб этиш ва тажрибаларни бойитиш) кенгайтирилади. Мазмунли-технологик компонент талабаларда тадқиқотчилик компетенцияларини шакллантириш жараёни мазмунини аниқлайди ҳамда мақсад ва натижа компонентларини бирлаштирувчи бўлиб иштирок этади, талабаларда тадқиқотчилик компетенцияларни шакллантириш жараёнини ташкил этиш ва методик таъминлашнинг ўзига хослигини акс эттиради. Бу борада меҳнат бозори талаблари асосида талабаларнинг тадқиқотчилик компетенцияларини шакллантириш методикасининг такомиллаштириш мақсадида тадқиқот вазифаларидан келиб чиқиб, “scientific discussion”, “analyse actual problem”, “case study” ва “innovative project” каби яратувчанликка қаратилган интерфаол ўқитиш методлари ва муаммоли-изланишли кейслар банки ишлаб чиқилди [2].

Адабиётлар таҳлили. Адабиётларнинг таҳлили ва бизнинг тадқиқотимиз кейс-метод ўқув жараёнини ва дискуссияни ташкил этишнинг махсус амалий методи деб тасдиқлаш имконини беради. Кейс методини ўзида бошқа билиш методларини интеграциялаган мураккаб тизим деб тасвирлаш мумкин. Унга кейс-методда ўз функцияларини бажарадиган моделлаштириш, тизимли таҳлил, муаммоли метод, фикрий эксперимент, изоҳлаш методлари, таснифлаш, ўйин методлари киради.

т/р, №	Метод	Кейс-методдаги роли
1	Моделлаштириш	Вазият моделини куриш
2	Тизимли таҳлил	Вазиятни тизимли тасвирлаш ва таҳлил қилиш
3	Фикрий эксперимент	Вазият ҳақида билимларни уларни фикран қайта ишлаш йўли билан олиш усули
4	Изоҳлаш	Вазиятнинг изоҳини тайёрлаш
5	Муаммоли метод	Вазият асосида ётган муаммони тасвирлаш
6	Таснифлаш методи	Вазият хусусиятлари, томонлари, вазиятни ташкил этувчиларнинг тартибланган рўйхатини яратиш
7	Ўйин методлари	Вазият иштирокчилари хулқий вариантларини тасвирлаш
8	“Аклий хужум”	Вазиятга нисбатан ғояларни генерация қилиш
9	Дискуссия	Муаммо юзасидан ва уларни ечиш йўллари бўйича қарашларнинг алмаштиниши

Фикрий эксперимент кейс-методнинг муҳим атрибути ҳисобланади. Фикрий эксперимент деганда одатда, реал объектлар билан эмас, балки бу объектларнинг фикрий конструкциялари билан иш кўрадиган экспериментнинг махсус тури тушунилади.

У вазиятни аниқловчи омиллар ҳақида фаразни, муаммоларнинг муҳим ёки иккинчи даражали жиҳатларини, таклиф қилинаётган ечимларнинг самарадорлиги ҳақидаги фаразларни текшириб кўришга имкон беради. Фикрий экспериментнинг таълимий ва тарбиявий аҳамияти шундан иборатки, у сабаб-оқибат боғланишларни, яширин динамикани ва бошқалар кўра олишга ўргатади. Фикрий экспериментни қўллашда “тасаввур қилиб кўринг ...” ибораси умуман алмаштириб бўлмайдиган ибора ҳисобланади.

Изоҳлаш методи вазиятни характерловчи фактлар тизимини шакллантиришни назарда туттади. Бунда кейсадаги вазиятнинг изоҳи шундан иборатки, у энг муҳими, унчалик муҳим бўлмаганини ниқоблайдиган вазиятни бадиий-публицистик изоҳига ўхшаш вазиятдан иборат бўлади. Шунинг учун талаба муҳимни номуҳимдан ажратишга имкон беради, ўзига хос бошқотирмани ишлаб чиқишга мажбур. Бунда у кейсини ўқиш чиққандан сўнг тизимли изоҳ бериши, унда келтирилган фактлар, баҳолар, таклифлар ва бошқаларга ўз таърифини шакллантириши керак.

Ўқитувчи фаолиятининг асосий мазмуни бир неча таълимий, тарбиявий, ташкилий ва тадқиқотчилик функцияларини бажаришни ўз ичига олади. Улар бирликда қабул қилинади, агар реал ОТМ лар фаолиятида бу функциялар кўпинча алоҳида амалга оширилса, кейсларни ўрганиш жараёнида уларнинг органик

бирлиги кузатилади. Кейс-методни қўлловчи ўқитувчининг ишининг ўзига хослиги шундан иборатки, у нафақат ўз қобилиятларини максимал амалга оширади, балки уларни ривожлантиради, яъни методик компетенциянинг ташкилий функциясини фаолаштиради.

Энди мутахассислар тайёрлаш тизимидаги турли фанлардан ташкил этилаётган ўқув-тарбия машғулотида мини ва қисқа кейслардан фойдаланиш намуналаридан келтирамиз.

Вазият. Мафтуна исмли қиз бола 6 ёшда. У 3 ёшидан хореографик тўгаракка, 5 ёшидан эса вокал ва театр студиясига қатнайди. Тез-тез сахнада чиқиш қилади, турли танловларда қатнашади. Навбатдаги чиқиш олдида ўйин вақтида Мафтуна ўзининг тенгқурларига: “Мен сизлардан яхшироқ биламан, мен сахнага кўп маротаба чиққанман, сизлар эса, чиқмагансизлар. Шунинг учун, мен тулки ролини ўйнаман” деб, раҳбарлик қилишга ҳаракат қилмоқда. Тенгқур қизлар унга бўйсунитишдан бош тортишга ҳаракат қилмоқдалар ва тарбиячи олдига ёрдам сўраб бормоқдалар.

Кейсга савол - вазифа:

Сизнинг ҳаракатларингиз қандай бўлади?

1-вариант. Мафтунага ўзининг дугоналарига ўзларини намоеън қилишларига ёрдам бериш учун ушбу ўйинда режиссёр ролини таклиф этиш. Уларнинг чиқишлари ҳам мақтовга лойиқлигини кўрсатиш.

2-вариант. Мафтуна билан бадий асар қаҳрамонлари хулқларининг салбий томонлари (мақтаниш, дўстларининг хафалиги ва ҳоказо)ни таҳлил қилишга йўналтирилган суҳбат ўтказиш, бошқа қизлар унинг дугоналари эканлигини, уларда ҳам шу ролни ўйнашга хоҳишлари борлигини тушунтириш. Тулки ролида навбат билан ўйнашни таклиф этиш.

3-вариант. Болаларга тортишмасликни таклиф этиш, балки ролни тақсимлашни қуръа ташлаш йўли билан амалга ошириш. Шунда тўғри бўлар.

4-вариант. Тулки – бош роль учун танлов ташкил қилиш, мустақил ҳакамларни (ушбу ўйинда қатнашмайдиган ўғил болалардан) танлаш.

5-вариант. Ушбу муаммони ҳал этиш учун болаларга мурожаат қилиш.

Вазият. Икки ёш она кўчада болалар боғчасига қатнайдиган ўз қизларининг хулқ-атворлари ҳақида бир-бирлари билан ўртоқлашмоқда:

“Менинг қизим жуда фаол, мустақил ўсаяптими, демак ундан сўраш керак, деб ўйлайман”, иккинчи она: “Менинг қизим ҳали ҳам бола. Катта бўлгандан кейин ҳамма нарсани ўзи секин-аста қилишга ўрганади”.

Кейсга савол-вазифа:

Ҳар иккила онанинг ўз қизлари тарбиясига ёндашувини таққосланг.

Изоҳ. Ушбу муаммони ҳал этиш учун тарбиянинг турли усулларини таҳлил қилиш ва боланинг фаоллиги ҳамда унинг мустақил бўлишининг аҳамияти ҳақида хулоса қилиш зарур.

Ҳар иккала она ҳам ноҳақ. Биринчи она вазиятида, фаол болаларга кўп даражада мустақилликка мўлжал олаяпти ва бундай болалардан катталардан каби сўраш керак деб, фикр қилмоқда. Мактабгача ёшдаги болалар болалигича қолади, улардаги ҳис-туйғунинг эркин ривожланиши тенгдошлариникидек эканлиги маълум. Ошириб юборилган талаблар болалар томонидан ҳар доим ҳам бажарилавермайди. Биринчи ўринда шахсий қизиқиш қолади. Боланинг ривожланишини фаоллик ва қизиқувчанлик олдинга томон ҳаракатлантиради. Оналарнинг бундай гаплари ўз болалари билан турлича усулда мулоқот қилишларини кўрсатади. Бир ҳолатда, қиз ҳис-туйғулик, илиқликни сезмаслиги мумкин, бунинг оқибатида уни “қулфланганлик” ёки бефарқлик, балки, қандайдир кўполлик томонга ҳаракатланишига олиб келади. Бошқа ҳолатда эса болада мустақиллик, масъулиятлик ривожланмайди [3].

Кўриб чиқилган методларни таққослаш бўйича таҳлил, шунингдек кейслар асосида ўқитиш амалиёти, уларни олий таълим муассасалари талабалари тадқиқотчилик компетенциясини шакллантириш учун турли фанларни ўқитиш жараёнида қўлланиши мумкин деган хулоса чиқариш имконини беради. Ўз-ўзидан кўриниб турибдики, санаб ўтилган шакл ва методлар талабаларнинг тадқиқотчилик компетенцияларини шакллантиришга қодир эмас, фақат уларнинг оптимал бирлашиши муваффақиятни таъминлаш мумкин.

Нативавий-баҳоликомпонентэсаталабалардатадқиқотчиликкомпетенцияларини

шакллантириш жараёнининг самарадорлиги ҳақида фикр юритишга имкон беради. Талабаларда шаклланидиган тадқиқотчилик компетенцияси баҳолаш мезонлари мотивацион, когнитив, технологик ва ижодий-изланувчанлик компонентлардан иборат эканлиги кўрсатиб берилган.

Тадқиқотчилик компетенцияси компотентлари уни шаклланганлик мезони сифатида юзага чиқади. Уни биз ниманидир баҳолаш, аниқлаш ёки таснифлаш белгиси сифатида тушунамиз. Мезонлар асосий кўрсаткичлар йиғиндисидан иборат.

Талабаларда тадқиқотчилик компетенциялари шаклланишининг қуйидаги учта даражаси ажратилди: продуктив, репродуктив, эмпирик.

1. Продуктив даража (барқарор, тадқиқотчилик фаолиятининг фаол тавсифи); тадқиқотчилик компетенциясини касбий аҳамиятини тушуниш-нинг мавжудлиги; тадқиқотчилик фаолияти соҳасида билимларни эгаллашнинг анланганлигини юқори даражаси; шахсий тажрибани чуқур англаш асосида бу билимларни анланган фаол-таъсирли қўллаш, яъни, бажарилаётган барча тадқиқотчилик кўникмалари ҳақида тўлақонли оғзаки ҳисобот бера олиш қобилияти; мустақил, ўз ташаббуси билан, четдан ёрдам олмасдан тадқиқотчилик кўникмаларини амалга ошириш, тадқиқотчилик характеридаги ўқув-касбий топшириқларни муваффақиятли бажариш тизими мавжудлиги билан тавсифланади.

2. Репродуктив даража (вазиятли, фаолиятнинг репродуктив характери); тадқиқотчилик компетенциянинг аҳамиятини қисман тушуниш билан; тадқиқотчилик фаолияти соҳасидаги асосий билимлар; бу билимларни қисман анланган ҳолда фаол-таъсирли қўллаш, четдан унчалик катта бўлмаган, вазиятли қўллаб-қувватлаш шароитида тадқиқотчилик кўникмаларини муваффақиятли мустақил амалга ошириш билан тавсифланади.

3. Эмпирик даража (лавҳали, фаолиятнинг пассив характери); тадқиқотчилик компетенциясини касбий аҳамиятини тушунмаслиги; тадқиқотчилик фаолияти соҳасига оид лавҳали билим; шахсий тажрибага таянган тадқиқотчилик фаолияти метод ва усулларини интуитив танлаш, у бунда етарлича чуқур анланмаган бўлади, яъни, талабалар амалга ошираётган тадқиқотчилик кўникмалари ҳақида оғзаки ҳисобот беришга қодир эмаслиги; қоида бўйича тадқиқотчилик характеридаги ўқув-касбий топшириқларни бажара олмайди; тадқиқотчилик кўникмаларини мустақил намоён бўлишида қийинчиликлар мавжудлиги, шунингдек мустақил намоён бўлишида ёрдамга ёки четдан бериладиган кўрсатмаларга доимий эҳтиёжни мавжудлиги; таниш вазиятлар шароитида тадқиқотчилик кўникмасининг намоён бўлиши билан тавсифланади.

Талабаларда тадқиқотчилик компетенцияларини шакллантириш модели қуйидаги талабларга жавоб беради:

- талабаларни тадқиқотчилик компетенциясини шакллантиришга қаратилган модели ўрганилаётган мажмуавий жараённинг ўзаро алоқа ва ўзаро боғлиқликда бўлган барча элементларининг бирлиги ҳамда талабаларни тадқиқотчилик компетенциясига тайёрлаш жараёнини таъминлайди.

- талабаларни тадқиқотчилик компетенциясини шакллантиришга қаратилган модели очик ва ривожланаётган тизим ҳисобланади. Модел унинг ҳақида яъни ахборотларнинг тўпланиши бўйича амалиёт эҳтиёжи ўзгариши, замонавий талабларга жавоб берувчи мутахассисига замонавий ижтимоий талабнома шаклланишида тузилмаси ва шахсий параметрларининг эгилувчан ўзгаришини таъминлайди;

- талабаларда тадқиқотчилик компетенциясини шакллантиришга қаратилган моделининг мослиги деганда, ўрганилаётган объектнинг унинг акс эттиришига, яъни моделига мослиги даражаси тушунилади. Бундай объект сифатида олий таълим муассасаларида тайёрлаётган мутахассис иштирок этади. Бу талабларни амалга оширишда илмий-амалий вазифаларни ҳал қилишга мажмуавий ёндашув тамойилини қўллаш зарур. Ҳақиқатда ҳам яхлит объект тизимли ва адекват тасвирланиши мумкин шу вақтда, қачонки унинг аниқ намоён бўлиши, ўзаро боғлиқлиги ҳамда алоқаларини аниқлаш, ўрганишнинг имкони топилса;

- моделининг эгилувчанлиги ва динамиклиги, у ёки бу илмий йўналишда истикболда юз бериш мумкин бўлган ўзгаришларни ҳисобга олиш имконини беради. Бу тадқиқотчилик компетенциясига тайёрлаш жараёнининг талабаларни фаолияти соҳасидаги ўзгаришларга ўз вақтида реакция беришида акс этиши керак;

- моделнинг кенгаювчанлиги, яъни унинг объект ва ўқув жараёни ҳақидаги янги ахборот билан тўлдириш, мавжуд элементларни моделни ўзгариш қисми фаолиятини бузмаган ҳолда мослаш ёки ўзгартириш. Бу ишлаб чиқилган моделнинг “блокли” тузилишга эга бўлганлиги учун ҳам мумкин бўлади [4].

Хулоса. Юқорида қайд этилганлардан келиб чиққан ҳолда шуни хулосалаш мумкинки, биз яратган талабаларнинг тадқиқотчилик компетенциясини шакллантириш модели яхлит очик, динамик ташкил этилган бўлиб, талабаларни тадқиқотчилик компетенциясига тайёрлаш жараёнини мақсадга йўналтириш, қўйилган мақсаднинг охириги натижага мос бўлишини аниқлаш имконини беради.

Тадқиқотчилик компетенцияларининг шаклланиш мезон ва кўрсаткичларининг мавжудлиги, талабалар уларни шаклланишининг қайси даражасида эканликларини аниқлаш, тажриба-синовнинг таъкидловчи ва шакллантирувчи босқичларини ташкил этишга киришишга имконини беради. Бу кейс турини, унинг тузилмаси ва мазмунини, шунингдек, талабаларда тадқиқотчилик компетенцияларини шакллантиришда уларни қўллаш технологияси аниқлангандан кейин мумкин бўлади.

Адабиётлар

Djalolova D.F., Saidova X.X. Promotion of practical trainings for the development of the creative abilities of students in special subjects using foreign methods of foreign education method. *European journal of Research and Reflection in Educational Sciences*. Vol.8, No.11, 2020. ISSN 2056-5852. P 73-79. www.idpublications.org

Джалолова Д.Ф., Нематова Л.Х., Худойбердиева С.Н. Бўлажак касб таълими ўқитувчиларида тадқиқотчилик компетенцияларини шакллантиришда интерфаол ўқитиш методлари имкониятлари. *Хоразм Маънун Академияси ахборотномаси. Илмий журнал. №71(68). Хоразм Маънун академияси, 2020 й. 292-297 б. <http://mamun.uz/uz/page/56>*

Djalolova D.F., Saidova Kh.Kh. Creative direction of the educational and recognition process at the university. *EPRA International journal of Research Development (IJRD)*. Monthly, Peer Reviewed (Refereed) Indexed International journal. Vol.5. Issue 10. October 2020. P 363-365. www.eprajournals.com.

Djalolova D.F., Jalolov F.F. Organization of experimental work to develop independent and creative abilities of students in general professional disciplines. *Initial technical journal of the Namangan Engineering Technological Institute* ISSN 2181-8622. Vol 5-Issue (3) 2020. 215-223 б. www.nammti.uz/